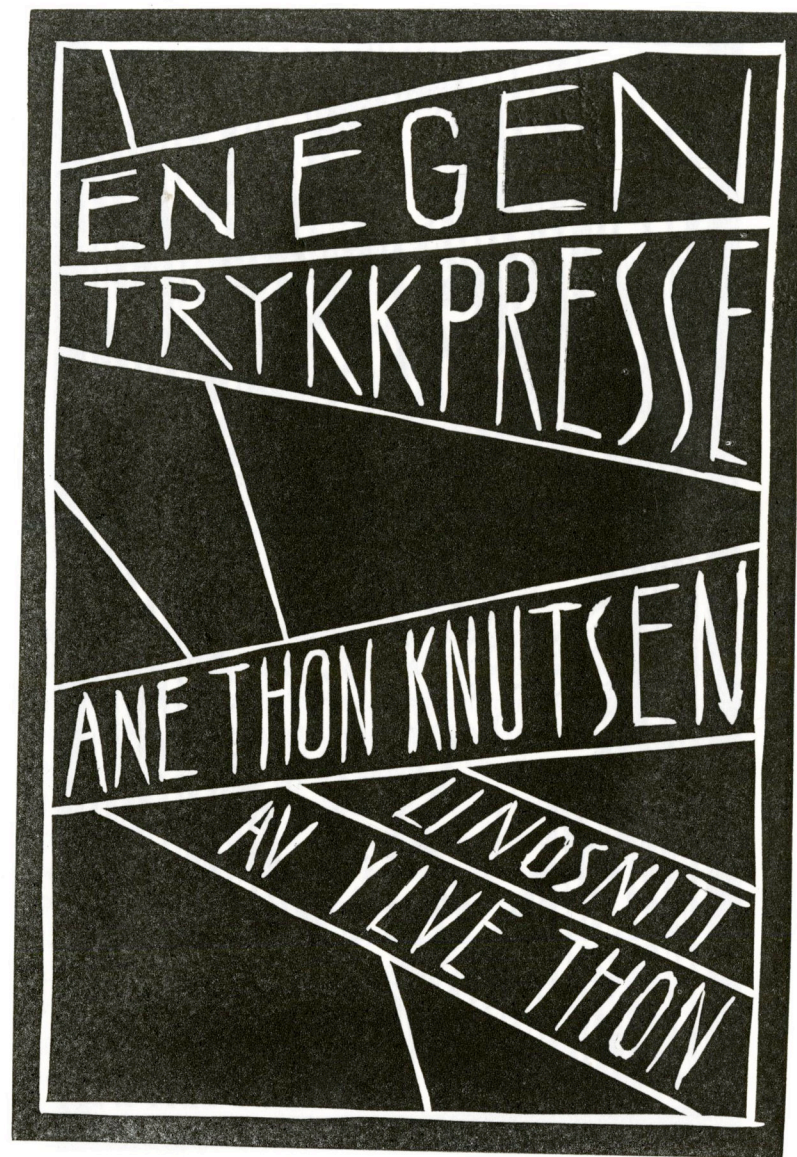

EN EGEN
TRYKKPRESSE

ANETHON KNUTSEN

LIVOSNITT
AV YLVE THON

En egen trykkpresse

Om jeg lette etter Virginia Woolf eller om hun fant meg, er jeg ikke sikker på. Men det kan være naturlig å begynne med historien om den selvlærte settersken Virginia Woolf.

Jeg setter en side eller to, stopper meg selv. Men jeg har aldri skrevet en bok så full av hull og bruddstykker, den vil behøve gjenoppbygging, ikke kun rekonstruering... Jeg begynner å se hva jeg hadde i tankene, og ønsker å begynne å skjære ut masser av irrelevans, oppklare, spisse, la de gode setningene få skinne.

Virginia Woolf var gjennom hele sitt liv plaget av mentale sammenbrudd. Spesielt i forbindelse med de avsluttende fasene av bøkene hun skrev. Sammen med sin ektemann Leonard besluttet de på Virginias 33-årsdag å skaffe seg en trykkpresse. En hobby som kunne få Virginias tanker over på noe annet enn skrivingen. Først to år senere kjøpte de pressen, og noen kasser Caslon Old Face som de oppdaget i et butikkvindu, da de var ute og spaserte en dag i mars 1917. The Hogarth Press var et faktum.

Virginia druknet seg, i en elv, med stener i kåpelommen. Settingen reddet henne ikke. Men kan hende forlenget den livet. The Hogarth Press ga henne frihet. Frihet til å skrive og publisere nøyaktig hva hun ville, uten redaktører, uten menn som fortalte henne hva hun fikk publisere. Hun fikk rom til å eksperimentere og utvikle seg til en av tidenes viktigste forfattere. At hun satt hver type med sine egne hender, utvidet Woolfs følelse av hvordan en tekst opptrer

visuelt på siden. Hun begrepsfestet språk som blokker. Nå opplevde hun det bokstavelig talt, noe som utvidet hennes visuelle litterære stil. Woolf bruker bygningsmetaforer for å karakterisere skriving: Det er hull i hennes struktur, så hun må rive ned, gjenoppbygge og rekonstruere. Takket være en egen trykkpresse.

Jeg ble helt oppslukt av Virginia Woolf. Den selvlærte settersken, forfatteren, feministen. Min nye frihetsgudinne, for hun kom til meg i en krevende tid.

Jeg hadde blitt mor.

Hvor var jeg? Hva handlet det om? (...) Jeg husker ingen ting. Alt beveger seg, faller, glipper, forsvinner...

Jeg jobber med boktrykk og hadde ikke verksted. Fraværet av sette-kassen fikk meg til å innse hvor sentralt boktrykk er i min praksis. Det er kjernen alt kretser rundt. Og så fikk jeg ikke praktisert! Faen!

Jeg skal her bare bruke et øyeblikk til å henlede deres oppmerksomhet på hvor viktig fysiske forhold blir for kvinner i fremtiden. Boken må på en eller annen måte tilpasses kroppen, og man kan jo våge den gjetning at kvinners bøker vil bli kortere, mer konsentrerte, enn menns bøker, og konstruert slik at de ikke krever lange perioder med jevnt og uavbrutt arbeid. For avbrytelser kommer det alltid til å være.

Desperat. På full fart ut i en campingvogn. Ombygget til et trykkeri. Skulle rømme, med familie og det hele. Jobbe og ha kontroll. Hadde planen klar. Vi skulle suse nedover Europa på jakt etter andre boktrykkere. La meg her minne deg om at noe av det som lider mest når man får barn, er intellektet, evnen til realitetsorientering. Jeg tenkte ikke på campingplasser, pølser på bensinstasjoner, barn i baksetet, vektgrenser og strømproblematikk.

Det var på dette rabiante tidspunktet at veilederen min ba meg lese *Et eget rom* av Virginia Woolf.

Tannhjulene klikket. Rom åpnet seg. Noe var i ferd med å falle på plass. Jeg kjøpte meg ikke en campingvogn. Jeg var i kjellern.

Og likevel frue; en egen trykkpresse er en kjensgjerning, og ikke utenfor rekkevidde for en beskjedne inntekt.

Jeg hadde undersøkt den industrielle arven. Under et opphold ved pressemuseet Fjeld-Ljom på Røros la jeg merke til et bilde på veggen. En gammel dame leste avisen med et forstørrelsesglass. Det var den aller første damen jeg møtte, om enn kun på bilde. Kvinnene på Røros var kjent for å være noen hardbarka stabeiser, (det var visst klimaet, sa de lokale) og Ingeborg Anna var inget unntak. Hele livet, fra hun var 17 år, stablet hun bokstaver (hennes egne ord). Hun fikk høre at det ikke var skikkelig arbeid for ei dame, men det ga hun blanke faen i. Ingeborg Anna gjorde meg oppmerksom på at kvinnenens historie innen grafiske fag var en studie i misogyni. I lang tid kvernet dette i bakhodet. Hvilke tradisjon bygger jeg på? Som kvinne og outsider? Med annen bakgrunn og andre intensjoner? Hva er arven etter ufaglærte kvinnelige boktrykkere? Og hva med dem som har kunstneriske ambisjoner?

Jeg visste det ikke ennå, at jeg lette etter de frie damene. Frie slik jeg er fri. Nå som teknologien ikke lengre er industri, kvinner har egne rom og kan si og mene hva de vil.

Her hopper jeg frem igjen til oppdagelsen av Virginia Woolf. Hvem var settersken Virginia? Hun som skrev om de små, små tingene, som et merke på veggen, og samtidig malte ut de store spørsmålene i livet. Hva kunne hun fortelle meg? Om ord og den lange veien de reiser. Fra tanke til manuskriptet som leses mens fingrene løper over sette-kassa. Plasserer en og en bokstav, oppned og speilvendt. Helt til de omsider står skulder ved skulder på boksiden,

og alle ordene atter er bokstaver adskilt i sette-kassen.

The Hogarth Press hadde innvirkning på skriveprosessen hennes. I hvilken grad har hun reflektert over settingen? Hvorfor skrev hun ikke dagbok våren og sommeren 1917?

Prøv å forstå hva en forfatter gjør. Tenk på en bok som et svært farlig og spennende spill som det krever to for å spille. Bøker slås ikke ut av former som murstein. Bøkene er laget av bitte små ord en forfatter former, ofte med store vanskeligheter, i setninger av forskjellige lengder. Plasserer den ene oppå den andre, tar aldri blikket fra dem, noen ganger bygges de ganske raskt, andre ganger rives de ned i fortvilelse, og man starter på nytt.

Det var tidlig oktober og sol i London. Med nye lakksko, trenchcoat og brystpumpe i bagasjen, stod jeg foran British Library med innvilget søknad om adgang til avdelingen for sjeldne bøker.

Vel inne på biblioteket. Måtte frem med pass, søknader og strømregninger. Dokumentere og bli enige om at jeg er meg. Fikk mitt *readers pass*. Deponerte alt penneverktøy. Fikk aller nådigst ha med blyant og linjal, kamera og mac. I en uelegant gjennomsliktig plastpose.

Jeg hadde tenkt denne reisen med en form for eleganse, men virkeligheten kom stadig i veien. Slik den gjerne gjør.

Listet meg forbi sikkerhetskontrollen. Posen høyt hevet foran et par livstrøtte øyne. Smugtittet på de andre. Det var stille i den teppelagte lesesalen. Alle så veldig smarte og seriøse ut under det frostede glasstaket. Ikke drit deg ut! Gikk bort til skranken. En bibliotekar ga meg de reserverte bøkene i bytte mot plastbeviset. Jeg bar dem på utstrakte hender. La dem nervøst fra meg på en pult, full av glorete laminerte formaninger.

Jeg visste ikke helt hva jeg lette etter. Begynte i 1917, med *Two Stories*. Den aller første utgivelsen til The Hogarth Press. Omslaget; blåstripet japansk papir, i ferd med å gå

i oppløsning. Papiret var sprøtt, tynt og halvbestrøket. Det luktet gammelt støv og jordkjeller. Tittelen trykket rett på omslaget. Sort, litt kladdete, pyntet med en liten blomst. Trykkkvaliteten varierer gjennom hele heftet. Noen steder er det brukt for mye sverte. Noe ujevn dekkel. Pressen de brukte var ganske primitiv. Jeg har en tilsvarende. Uten fargeverk og trykket påføres med håndkraft. Den var brukt og skadet. Det har satt preg på trykket.

Heftet med himmelblå tråd. Tre hull helt ute av senter.

Leste *The Mark on The Wall* av Virginia Woolf. Skrevet etter at Leonard Woolfs *Three Jews*, var trykket. I et brev til søsteren, Vanessa Bell, skriver hun: *Vi har nettopp startet å produsere Leonards historie, jeg har ikke skrevet min ennå. Men skrivning er ingenting sammenlignet med trykking.* Dette indikerer at hun har øvd seg på Leonards tekst, undersøkt og oppdaget hva teknologien kan gjøre for henne.

The Mark on The Wall markerte en helt ny modernistisk og eksperimentell vending i hennes skrivestil, tilrettelagt av den nye maskinen. Et eksperiment med en form vi kjenner som *stream of consciousness*. Den står i kontrast til å lære seg å håndsette. Ingenting flyter til å begynne med. Før man kjenner kassen, leter man med fingre og øyne og sjekker kartet for hver bokstav. Når linjen er satt, skytes den ut. Finne kortere eller lengre synonymer, knipe eller sperre. Av og til omformulere setninger for å få linjene til å gå opp. Men etterhvert som kroppen lærer, får tankene mer og mer frihet. Kan hende var *merket på veggen* sette-kassen, som stadig avbryter tankerekker når konkrete problemer stopper flyten?

Men ord er skjøre ting. De lusker unna ved første antydning til visuell skjønnhet. De svikter helt bokstavlig.

Jeg leverte inn bøkene i skranken og gikk til lunsj. Fant en plass blandt all tweeden i bibliotekskantinen.

Reflekterte over sporene etter ekteparet Woolfs kamp

med materialer og teknologi. Prøving, feiling og mestring. Jeg kunne kjenne igjen det famlende og søkende arbeidet til en ufaglært. Kompromissene man må inngå med gamle trykkpresser, med sine nykker og sår. Det er krevende å lære seg et håndverk uten læremester. Noen ganger har de tilsynelatende gitt faen, gitt opp og gått videre. Men selv med all fuskingen i faget er jeg først og fremst imponert over satsarbeidet til en nybegynner.

Jeg og plastposen gikk tilbake til lesesalen.

Kew Gardens fra 1919. Omslaget; håndmalt i rødbrunt, rustbrunt og mørkeblå. Grovt å ta på. Kanskje er det malt på et slags tapet, siden det inni er rosa og brunblomstrete? Tittelen; en hvit, pålimt papirlapp med by *Virginia Woolf. Woodcuts by Vanessa Bell.*

Japansk papir, revne kanter. Oljen i sverten har trukket igjennom på baksiden av illustrasjonen. (Virginias søster, Vanessa Bell, var misfornøyd med trykkkvaliteten. De kjekket fælt under samarbeidet. Hun var billedkunstner, også tilhørende Bloomsburygruppen. Tross kranqlingen er det hennes illustrasjoner vi forbinder med V. Woolfs bøker.) Bakerst har de klistret en skjev lapp med sine egne navn, *L. and V. Woolf*, over noe som tilsynelatende er en trykkfeil. Det er minimalt med orddelinger. Mistenker at hun endret tekstene underveis mens hun satte, byttet ut ord og vendinger for å få satsen til å stå pent. Ingen paginering.

Begge heftene satt med Caslon Old Face. Korpus. Blokk-sats. Bommenet konsekvent på satsspeilet i alle trykksakene jeg undersøkte. (Bibliotekaren tilbød meg flere av de tidlige utgivelsene til The Hogarth Press. Yes, please!)

Neste morgen ventet en ny stabel. C.N.S. Woolfs *Poems*, Katherine Mansfields *Prelude*, T.S. Elliots *The Waste Land*, Middleton Murrays *Critic in Judgement* og andreutgaven av *The Mark on The Wall*, men den trykket på Pelikan Press. Kvaliteten er svært varierende. Det kan virke som om de la ned mest arbeid i sine egne tekster. *Critic in Judgement* har én stift gjennom et oppløst omslag i sort papir og tre

legg, som om de hadde planlagt å hefte, men ombestemte seg. Diktene av C.N.S. Woolf er svært slurvete trykket. Nærmest konsekvent skjevt og kladdete, innbundet i lær, med gullpreg og marmorert forsatspapir.

Det var kontrastene. De har virkelig prøvd å lage vakre bøker på en side, men ikke tatt seg tid, råd eller bryet på en annen. Svertflekker. En fullstendig ignoranse for satsspeilets hellighet. Skadede typer som ikke har blitt skiftet ut. Skjevt pålimte lapper over feilstavede navn. Dette er ikke bøker som får ligge side om side med William Morris og Gutenbergs bibel i dunkle montre. Dette klang mer av punkrock og anarkisme. Bøkene bærer preg av et veldig temperament og vilje. Det rørte meg.

Leonard Woolf hevdet at de ikke brød seg om *the book beautiful*, bøker som objekter til pynt og ikke til lesning. Deres bøker skulle leses. Litteraturen først. Virginia hadde drevet med bokbinding siden tenårene, og brukte tid på å lete etter flott japansk papir til omslagene. Men hun var forfatter, ikke designer. Å publisere var viktigst. Kanskje derfor lot hun det fare at Leonard var en dårligere håndverker enn henne.

Slutten av november, på Kunsthøgskolen i Oslo. Det suser i ventilasjonsanlegget. Stadige avbrytelser. Fremdeles er jeg en slags nomade i verksteder som tilhører alle, og ingen. Setter tusenvis av tegn, med ryggen til døren.

En fullstendig håndsatt bok. *Håndtrykk*. Om den siste generasjonen norske faglærte. Følger reglene. Den smale sti. Men format, farger, detaljer, bygger på *Two Stories*. Som et ørlite, nesten usynlig opprør. Mens jeg står foran sette-kassa, dag etter dag, tenker jeg på henne. Hvordan ville hun ha beskrevet dette?

Spennende, beroligende, foredlende og tilfredsstillende.

Virginia Woolf. Hvorfor skrev hun ikke om en dag foran settekassen? Hun som kunne sette ord på følelser, detaljer og opplevelser så inngående, hadde den beste forutsetning for å si noe om meditasjonen foran settekassen. Ble *The Mark on The Wall* tenkt ut mens hun satte *Three Jews*?

Jeg leter, setter sammen bruddstykker, prøver å tolke. Kan jeg måle min erfaring opp mot hennes? Min subjektive opplevelse, er den legitim? På bakgrunn av alle årene jeg har insistert på å være i kontakt med materialet, har jeg raffinert noe? Hvor kloke har hendene mine blitt? Mangler jeg ordene, eller forstår jeg ennå ikke?

Kanskje jeg nå kan si noe rett ut, inngående, uten å alltid sette en linje som gir boken min riktig form. Men hvordan sette sammen, komponere. Gi det en form.

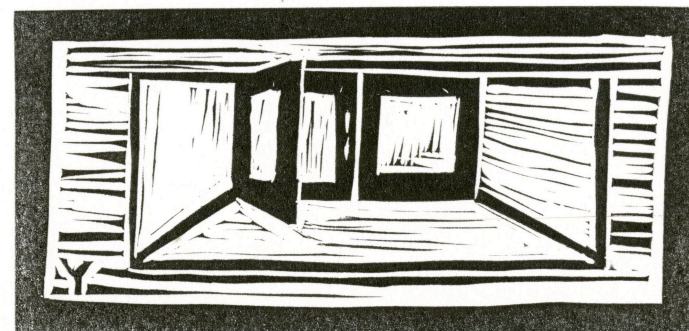
Bommer på satsspeilet. Oppdager alvorlige skrivefeil. De samme feilene. Ikke med vilje, det er uhell som skjer når konsentrasjonen glipper. Jeg retter dem, tør ikke gi faen.

Alltid redd for feil som ødelegger, å finne dem for sent. Men aldri redd for Virginia Woolf.

Og likevel; frue, en egen trykkpresse er en kjensgjerning, og ikke utenfor rekkevidde for en beskjedne inntekt.

En burgunderlilla, hjemmesnekret dør. Rett innenfor, til venstre, står Otto, korrekturpressen. Under et smalt vindu med utsikt til gresstustene utenfor, står Michelle, håndpressen, en gang i tiden brukt til å rehabilitere finmotorikk hos slagrammede. Åtte reoler med blysats fordelt langs to vegger. Nøye planlagte 15 kvadratmeter.

Sitter midt i rommet, ved et bord med avflasset, knallblå maling. Vifteovnen er siktet inn mot føttene mine. På årsdagen hundre år etter at Woolf kjøpte sin trykkpresse. Jeg har et eget rom.

En egen trykkpresse er en kjensgjerning.

Skrevet, satt og trykket av Ane Thon Knutsen
Illustrert av Ylve Thon

10 punkt Goudy
Munken pure rough 120 gsm
Van Son Vs3 process black

Oslo 2017

1/25

ISBN 978 82 690719 1 7